

A *-(Vt)t* végű lokatívusz szerepe a mai magyar nyelv rendszerében

Előadásomban a *-(Vt)t* végű lokatívusz sajátos viselkedését mutatom be a magyar nominális szerkezetek ragozásának (vö. Antal 1977) rendszerében. A *-(Vt)t* végű lokatívusz hasonló a többi statikus viszonyt kifejező végződésekhöz (inesszívusz, superesszívusz, adesszívusz) abban, hogy egy nominális szerkezet szerepét jelzi az őt tartalmazó konstrukcióban. Az esetragnak is tekinthető esszívuszhoz hasonlít azonban már abban, hogy használati köre szemantikailag igen megszorított. Csak olyan nominális szerkezetekhez kapcsolódhat, ahol a szerkezet feje olyan tulajdonnév, amelynek referense magyar település. Ez az általánosítás alól csak a *Bécs*, *Vukovár*, *Szentpétervár*, *Hortobágy* szavaink a kivételek a 670 millió szövegszót tartalmazó Szószablya webkorpusz alapján. A *-(Vt)t* végű lokatívuszos szóalakok gyakran két szótagosak vagy olyan összetett szavak, amelyeknek második fele két szótagos (*Diós-győrött*). Ez alól is vannak azonban kivételek: *Jászvásárott*, *Mohácsott* stb. A *-(Vt)t* végű lokatívuszt semmilyen többességre vagy birtokviszonyra utaló fonémasor nem előzheti meg, közvetlenül a „tőhöz” kapcsolódik: **Pécsemett*, **Pécsekett*.

Az előforduló szóalakok zömét a 15 leggyakoribb szóalak teszi ki (*Pécsett*, *Győrött*, *Kolozsvárott*, *Székesfehérvárott*, *Vácott*, *Kaposvárott*, *Szentpétervárott*, *Pétervárott*, *Temesvárott*, *Fehérvárott*, *Gyulafehérvárott*, *Diósgyőrött*, *Kapuvárott*, *Érsekújvárott*), amelyek köré a kevésbé gyakori szóalakok szerveződnek analógiás alapon. Minél közelebbi a hasonlóság a prototípusként szolgáló nagy gyakoriságú szóalakhoz, annál nagyobb a fennmaradási esélye a kisebb gyakoriságú szóalakoknak. A nagyobb gyakoriságú szavakhoz nem hasonlító szóalakok száma kicsiny (pl. *Kapolcsott*), eltűnésük a közeljövőben valószínű. Mivel a leggyakoribb *-(Vt)t* végű lokatívuszos szóalakok közt több (*v*)*árott* végű is található, a kisebb gyakoriságú *-(v)**ár* végű szavak közt elég sok van, amelynek lehet *-(Vt)t* végű lokatívuszos változata. Hasonlósági párhuzamok azonban más szavakkal is megfigyelhetők, amelynek inkább fonológiai, mintsem morfológiai okai vannak: *Győr* – *Diósgyőr*, *Felsőőr*, *Alsóőr*, *Borsosgyőr*; *Pécs* – *Vécs*, *Bécs*, *Vecsés*, *Marosvécs*; *Vác* – *Tác*, *Kisvác*; *Kolozsvár* – *Szatmár*, *Jászvásár*, *Soroksár*. Az analógiás hatások feltérképezésekor a *-(Vt)t* végű helyre utaló határozószavakat, névutókat is figyelembe veszem (*itt*, *ott*, *mögött*, *alatt* stb.).

A gyakoriság megtartó szerepe abban is látható, hogy a leggyakoribb alakoknál a *-(Vt)t* végű lokatívuszos végződés megfelelő inesszívuszos vagy superesszívuszos párjához mérten még jelentős arányban szerepel a korpuszban (*Pécs(ett/en)* 15068/4157, *Győr(ött/ben)* 3487/9204, *Kolozsvár(ott/on)* 2830/4025, összesen: 21385/17386 azaz 55,2%/44,8%), a közepesen gyakori alakoknál még érzékelhető a használata (*Segesvár(ott/on)* 31/204, *Felsőőr(ött/ön)* 31/39, *Mór(ott/on)* 20/586 82/829 9,8%/90,2%), de a legritkább alakoknál már csak nyomokban fordul elő (*Bős(ött/ön)* 1/17, *Bács(ott/on)* 1/23, 1/40 2,5%/97,5%). A szórás természetesen meglehetősen nagy, előadásomban az összes ilyen szóalapot átfogó statisztikát fogok bemutatni. A *-(Vt)t* végű lokatívusz egyértelműen visszaszorulóban van, bár esetenként új szavakra is alkalmazható még analógiás alapon: *Alkonykapuvárott* (nemrég, fantasy szerepjátékban kitalált város neve).

Két évvel ezelőtti előadásunkban Fűköh Borbálával (2005) bemutattuk, hogy a szabály alapú morfológiák bizonyos esetekben, mint az *-esz*, *-er* végű becéző alakok elemzése, nem tudnak megnyugtató leírást adni. Szükséges egy rugalmasabb, a nyelvi realitásokhoz közelebb álló nyelvleírás felé megtenni a lépéseket, mert a jelenlegi magyar morfológiák rendkívül kevés nyelvi adaton alapulnak, korpuszok vizsgálatát mellőzve készültek, ezért sokszor csak homályos általánosításokat fogalmaznak meg, és nyelvi tényeknek is ellentmondanak. A *-(Vt)t* végű lokatívusz leírása mellett azért döntöttem, mert az ezzel a végződéssel előforduló szóalakok viszonylag kis számúak (gyűjtésemben 308 ilyen szóalak szerepel), viselkedésük teljesebben leírható, mint más ragoké, és ez alapján jó alapot nyújthatnak egy teljesebb, a magyar esetragok rendszerét hitelesen leíró morfológia kibontására a későbbiekben, amely figyelembe veszi a gyakoriságot és az analógiás jelenségeket (vö. Bybee 2001),

Antal László 1977: *Egy új magyar nyelvtan felé*, Budapest. Magvető Kiadó

Bybee, Joan L. 2001: *Phonology and Language Use*, Cambridge, CUP.

Fűköh Borbála, Rung András: Az *-esz* és az *-er* végű becézett szóalakokról. In: *Nyelvtudomány I.* 115–130.